

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ІСТОРИЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Хрестоматія

УПОРЯДНИКИ:

*доктор юридичних наук, професор Л. М. Добробог
кандидат історичних наук С. М. Цигульський*

Дніпро
2024

УДК 94(477)+340.15

I-90

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 11 від 22.05.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Тарас ГАРАСИМІВ** –
заступник директора Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»;

доктор історичних наук, професор **Геннадій ВАСИЛЬЧУК** –
проректор з наукової роботи Запорізького національного університету.

**I-90 Історія держави і права України: хрестоматія / Упоряд.:
д.ю.н., проф. Л. М. Добробог, к.і.н. С. М. Цигульський. Дніпро :
Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 69 с.**

ISBN 978-617-560-033-7

Документи, які увійшли до видання «Історія держави і права України: хрестоматія», більш повно розкривають теоретичний курс з навчальної дисципліни. Вони допомагають зрозуміти державотворчі процеси, які відбувалися на теренах України, тенденції розвитку права. До хрестоматії увійшло понад 100 документів. Особливістю хрестоматії є те, що автори використовували QR-код, тому для ознайомлення з документами для мобільних телефонів необхідне програмне забезпечення (ПЗ), що розпізнає коди.

Видання буде корисним для аспірантів, здобувачів вищої освіти (курсантів) та всіх зацікавлених осіб.

УПОРЯДНИКИ:

***Добробог Людмила Миколаївна**, професор кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;*

***Цигульський Сергій Миколайович**, доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук.*

ISBN 978-617-560-033-7

© ДДУВС, 2024

© Упорядники, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Тема 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАУКА ТА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА. ДАВНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я ТА ПРИАЗОВ'Я	9
1.1. Присяга херсонеситів на вірність полісу та демократичному ладу Херсонеса з викладом ідеалів громадянського служіння демократичній державі (Херсонес, початок III ст. до н.е.)	9
1.2. Страбон про грецькі колонії на чорноморському узбережжі (бл. 63 — бл. 23 р. до н. е.)	10
1.3. Геродот про розселення скіфських племен (V ст. до н.е.).....	12
1.4. Геродот про державний устрій, особливості управління та організацію державної служби у скіфів (V ст. до н. е.).....	12
1.5. Прокопій Кесарійський про державу і побут східних слов'ян (VI ст. н. е.).....	13
Тема 2. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО УКРАЇНИ КНЯЗІВСЬКОГО ПЕРІОДУ (IX – XIV ст.)	14
2.1. Повість врем'яних літ	14
2.2. Договір Русі з Візантією 911 року.....	15
2.3. Руська Правда.....	16
2.4. Руська Правда за Троїцьким ізводом	17
2.5. Статут князя Володимира про церковні суди та Статут князя Ярослава про церковні суди (Простора редакція)	18
2.6. Грамота Івана Берладника (1134 р.)	19
Тема 3. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД (XIV – XVII ст.)	20
3.1. Кревська унія між Великим князівством Литовським та Королівством Польським (1385 р.).....	20
3.2. Грамота Великого князя Литовського Сигізмунда Кейстутовича про підтвердження прав і привілеїв князям і боярам (1434 р.).....	21
3.3. Судебник Великого князя Казимира Ягайловича.....	22
3.4. Статут Великого Князівства Литовського 1529 року.....	23
3.5. Статут Великого Князівства Литовського 1566 року.....	24
3.6. Статут Великого Князівства Литовського 1588 року.....	25
3.7. Устава на волюки (1557 р.)	26
3.8. Ординація Війська Запорозького 1638 р.	27

Тема 4. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ (XVII – XVIII ст.).....	28
4.1. Зборівський трактат або Зборівський договір 1649 р.	28
4.2. Білоцерківський трактат із Річчю Посполитою	29
4.3. Звернення Гетьмана Богдана Хмельницького до Царя Олексія Михайловича щодо підтвердження прав і привілеїв українського народу (1654 р., лютого 17/27).....	30
4.4. Статті Богдана Хмельницького (21 березня 1654 року).....	31
4.5. Указ Петра I про утворення Малоросійської Колегії (16 травня 1722 року)	32
4.6. Указ Катерини II про ліквідацію Гетьманства та утворення Малоросійської Колегії (10 листопада 1764 року)	33
4.7. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.).....	34
4.8. Договори і постанови прав і свобод військових між ясновельможним його милості паном Пилипом Орликом, новообраним Гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін затвержені при вільному обранні формальною присягою від того ж ясновельможного Гетьмана, підтвержені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового	35
4.9. Уривок з Маніфесту Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі (3 серпня 1775 р.).....	36
4.10. Указ Катерини II про остаточне закріпачення селян на Лівобережній і Слобідській Україні (3 травня 1783 р.)	37
Тема 5. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТ.). РЕВОЛЮЦІЯ ТА СПРОБИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1917 – 1920 рр.).....	38
5.1. Іменний Указ імператора Павла I «Про відновлення у Малоросії правління і судочинства відповідно до тамошніх прав і колишніх обрядів» (1796 р., листопада 30).....	38
5.2. Зібрання Малоросійських прав 1807 р.	39
5.3. Звід Законів цивільних	40
5.4. Маніфест про звільнення селян (19 лютого 1861 р.)	41
5.5. Загальні Положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності (1861 р., 19 лютого).....	42
5.6. Валуєвський циркуляр про заборону української мови (1863 р.)	43
5.7. Заснування судових установ (20 листопада 1864 р.)	44
5.8. Статут Кримінального судочинства (20 листопада 1864 року).....	45
5.9. Положення про земські установи	46
5.10. Конституційні закони в Австро-Угорській імперії 1867 р.....	47

5.11. Австрійський Цивільний Процесуальний Кодекс 1895 р.	48
5.12. I Універсал Української Центральної Ради	49
5.13. II Універсал Української Центральної Ради	50
5.14. III Універсал Української Центральної Ради	51
5.15. IV Універсал Української Центральної Ради	52
5.16. Конституція Української Народної республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)	53
5.17. Збірники нормативно-правових актів Української Держави Павла Скоропадського	54
5.18. Збірник нормативно-правових актів УНР доби Директорії	55
5.19. Збірник нормативно-правових актів ЗУНР	56
5.20. Продовження Збірника нормативно-правових актів ЗУНР	57
Тема 6. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ДЕРЖАВА І ПРАВО УРСР У 1941 – 1991 рр.	58
6.1. Збірник джерел з історії українських земель у складі Радянського Союзу	58
Тема 7. РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	59
7.1. Конституція України	59
7.2. Закон України «Про основи національного спротиву»	60
7.3. Закон України «Про Національну безпеку України»	61
7.4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	62
7.5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»	63
7.6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни	64
7.7. Римський Статут Міжнародного Кримінального суду	65
ЛІТЕРАТУРА	66

ПЕРЕДМОВА

Історія держави і права України займає важливу роль серед правових дисциплін, оскільки, на нашу думку, саме ця дисципліна, як і Історія держави і права зарубіжних країн, дозволяє зрозуміти еволюцію розвитку державно-правових систем на українських землях та у світі та сформуванню у здобувачів свій погляд на те, чому ми належимо у державно-правовому аспекті до західної цивілізаційної системи. Водночас зазначені дисципліни допомагають збагнути, чому Україна перебуває лише на етапі становлення і розвитку правової демократичної держави.

Для кращого опанування здобувачами вищої освіти дисципліни «Історія держави і права України» необхідно, на нашу думку, значну увагу приділяти власне історичним джерелам, що стосуються розвитку держави і права України в історичному контексті. Звісно, для кожного здобувача вищої освіти також необхідно вміти самостійно шукати наукову літературу, різноманітні джерела інформації, історико-правові джерела. Це стане в нагоді в подальшому для наукової діяльності здобувачів. Водночас необхідною є й компіляція джерел з історії держави і права України задля кращого засвоєння здобувачами матеріалів дисципліни. Задля цього здобувачам стане в нагоді ця хрестоматія.

Серед дослідників, які розглядають питання історії держави і права України, немає сталої єдиної думки щодо її періодизації. Наприклад, В. Іванов виділяє в історії держави і права України такі періоди: 1. Початок державно-правового розвитку на теренах України (середина I тисячоліття до н. е. – середина I тисячоліття н. е.); 2. Період давньоруської держави й права (VI – середина XIV ст.); 3. Литовсько-руська держава і право (друга половина XIV – середина XVI ст.); 4. Козацька держава і право; 5. Суспільно-політичний устрій і правове становище українських земель визначалися їхнім входженням до складу Російської й Австро-Угорської імперій і поширенням на них дії російського та австрійського права (XVIII – початок XX ст.); 6. Період відродження української національної держави і права (1917 – 1921 рр.); 7. Період становлення й розвитку України як радянської республіки, а з 1922 р. – як союзної радянської республіки у складі СРСР (1917 – 1991 рр.); 8. Період розбудови та розвитку сучасної Української держави

і права¹.

Ми, зі свого боку, можемо запропонувати з погляду на права людини і розвитку думки щодо прав людини Ф. Фукуями два основних періоди в історії держави і права України: до 29 квітня 1918 р. і після 29 квітня 1918 р. Ця дата обрана завдяки тому, що саме в цей день була прийнята Конституція Української Народної Республіки, де вперше на конституційному рівні на наших землях була закріплена рівність усіх громадян (ст. 12. «Громадяне в УНР рівні в своїх громадянських і політичних правах»²). Водночас історико-правові джерела в нашій хрестоматії поділені для зручності здобувачів відповідно до тем, які містяться у робочій програмі дисципліни.

Для кожного здобувача також важливо знати і розуміти саме поняття історичних джерел. У підручнику з історичного джерелознавства за авторством Я. Калакури, І. Войцехівської та ін. наводиться таке визначення історичного джерела: «Історичне джерело – це носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природи і людини й відображає той чи інший бік людської діяльності»³. Звідти ж можна й дізнатися про класифікацію таких історичних джерел, а саме писемних документальних, оскільки саме на них буде основний «приціл» нашої хрестоматії: «документальні джерела (законодавчі, актові, діловодні, статистичні, судово-слідчі, дипломатичні, програмні документи політичних партій і громадських об'єднань та ін.); оповідні джерела: літописи, твори політичної, наукової, навчальної, художньої літератури, публіцистика; періодична (офіційна і неофіційна) преса; джерела особистого походження: спогади (мемуари), щоденники, листи, автобіографії та ін.; Матеріали конкретно-соціологічних досліджень»⁴. Серед таких джерел основну частину займуть історичні нормативно правові акти, які як джерела з історії держави і права України можна назвати офіційними письмовими документами, що були прийняті уповноваженими державними інституціями певної державної системи, норми права якої поширювалися на українських землях в історичній ретроспективі, і не мають чинності у сьогоденні, які регулювали

¹ Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

² Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): Історичний документ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

³ Історичне джерелознавство: підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.; голов. ред. С. В. Головка. К.: Либідь, 2002. 488 с.

⁴ Там само.

суспільні відносини різних сфер життя тогочасного українського суспільства⁵.

Задля того щоб здобувачі мали змогу максимально повно розглянути різні історичні джерела, історичні нормативно-правові акти, хрестоматія побудована у вигляді збірки посилань qr-кодів на зазначені джерела. Зауважимо, що посилання також будуть здійснені й на вже існуючі хрестоматії задля того, щоб долучити до вивчення здобувачами дисципліни «Історія держави і права України» надбання українських дослідників, які вже здійснювали значні компіляції історико-правових джерел з вивчення історії держави і права України.

⁵ Сустретов А., Цигульський С. Правові акти як джерело вивчення історії грошового обігу. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки*. 2023. № 63. С. 99 – 105.

Тема 1
ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ
ЯК НАУКА ТА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.
ДАВНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я
ТА ПРИАЗОВ'Я

1.1. Присяга херсонеситів на вірність полісу та демократичному ладу Херсонеса з викладом ідеалів громадянського служіння демократичній державі (Херсонес, початок III ст. до н.е.)

З тексту присяги можна зробити висновки про ідеали демократії та стародавні уявлення про громадянський борг перед своєю державою з республіканським устроєм⁶.

⁶ Присяга херсонеситів на вірність полісу та демократичному ладу Херсонеса з викладом ідеалів громадянського служіння демократичній державі (Херсонес, початок III ст. до н.е.). URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/hersones.php>

1.2. Страбон про грецькі колонії на чорноморському узбережжі (бл. 63 – бл. 23 р. до н. е.)

Джерело допоможе проаналізувати устрій тогочасних грецьких міст-колоній, політичну та соціально-економічну історію грецьких колоній⁷.

⁷ Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с

1.3. Геродот про розселення скіфських племен (V ст. до н.е.)

У джерелі здебільшого йдеться про географічні особливості місцевості, де проживали скіфські племена⁸

⁸ Там само.

1.4. Геродот про державний устрій, особливості управління та організацію державної служби у скіфів (V ст. до н. е.)

З аналізу джерела можна зробити висновки про особливості державного устрою у скіфів, про деякі аспекти їх політичної історії⁹.

⁹ Там само

1.5. Прокопій Кесарійський про державу і побут східних слов'ян (VI ст. н. е.)

Аналіз джерела стане в нагоді для розуміння особливостей державного устрою, культури, вірування, побуту східних слов'ян¹⁰.

¹⁰ Там само.

Тема 2
ДЕРЖАВА ТА ПРАВО УКРАЇНИ
КНЯЗІВСЬКОГО ПЕРІОДУ (IX – XIV ст.)

2.1. Повість врем'яних літ

Перша пам'ятка літератури, яка формувалася у XI – на початку XII ст. Нестором та іншими літописцями за Іпатіївським списком. У джерелі можна побачити особливості політичної історії Русі, державного устрою тощо¹¹.

¹¹ Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. К.: Рад. письменник, 1990. 558 с.

2.2. Договір Русі з Візантією 911 року

Цей міжнародний договір містить норми про регулювання взаємовідносин між Руссю та Візантією¹².

¹² Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 22 – 25.

2.3. Руська Правда

Ця середньовічна кодифікація стане в нагоді для вивчення суспільних відносин у сферах кримінального права і процесу в Київській Русі, цивільного права і процесу та з інших галузей тогочасного права¹³.

¹³ Переклад зроблено за виданням: Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144. (На основі тексту Архівної комісії АН СРСР, № 240, Новгородський 1-й літопис XV ст.)]

2.4. Руська Правда за Троїцьким ізводом

Текст джерела за Троїцьким списком допоможе проаналізувати особливості кримінального та цивільного права і процесу, судочинство Русі, особливості соціально-економічного та правового статусу різних категорій населення (феодалного і феодално-залежного)¹⁴.

¹⁴ Юшков С.В. Руська правда: Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склав та підготував до друку проф. С. Юшков ; Українська академія наук. Ін-т історії матеріальної культури. - Київ : Вид-во Української академії наук, 1935. [234] с.

2.5. Статут князя Володимира про церковні суди та статут князя Ярослава про церковні суди (Простора редакція)

Статути церковні пов'язують з іменами київських князів Володимира Святославича та Ярослава Мудрого. Першим був скоріше за все Устав (або статут) князя Володимира про десятини, суди і церковних людей. Устав князя Ярослава є одним з найвідоміших церковних давньоруських статутів, який доповнив положення Статуту князя Володимира. Пам'ятки містять інформацію про особливості церковного права і суду, про моральні норми тогочасного суспільства¹⁵.

16

¹⁵ Толочко О.П. Статути церковні. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Statuty_tserkovni

¹⁶ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 42 – 47.

2.6. Грамота Івана Берладника (1134 р.)

Джерело з історії Галицько-Волинського князівства¹⁷.

¹⁷ Хрестоматія з історії держави і права України: навчальний посібник / Упорядник А. Чайковський. Київ: Юрінком Інтер 2003 р. С. 41.

Тема 3
ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
У ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД (XIV – XVII ст.)

3.1. Кревська Унія між Великим князівством Литовським
та Королівством Польським (1385 р.)

Джерело говорить про особливості державно-політичного союзу Корони Польської та Великого князівства Литовського¹⁸.

¹⁸ Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с.

3.2. Грамота Великого Князя Литовського Сигізмунда Кейстуовича про підтвердження прав і привілеїв князям боярам (1434 р.)

У джерелі йдеться про надані від верховного феодала права та привілеї українським та литовським феодалам (васалам)¹⁹.

¹⁹ Там само.

3.3. Судебник Великого Князя Казимира Ягайловича

Це перша кодифікована збірка правових норм та судочинства у Великому князівстві Литовському, затверджена у 1468 р.²⁰

²⁰ Гурбик А.О. СУДЕБНИК КАЗИМИРА IV 1468. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sudebnyk_K

3.4. Статут Великого князівства Литовського 1529 року

Литовські статuti є середньовічними кодифікованими правовими актами, які містять важливі норми з цивільного, кримінального, цивільного процесуального, кримінального процесуального, сімейного, трудового права тощо, які регулювали тогочасні суспільні відносини на українських землях²¹.

²¹ Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.

3.5. Статут Великого князівства Литовського 1566 року

Друга редакція Статуту Великого князівства Литовського²²

²² Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

3.6. Статут Великого князівства Литовського 1588 року

Третя редакція Статуту Великого князівства Литовського²³

²³ Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с

3.7. Устава на волоки (1557 р.)

Правовий документ польської корони і Великого князя Литовського про проведення аграрної та фінансово-податкової реформи²⁴.

²⁴ Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с.

3.8. Ординація Війська Запорозького 1638 р.

Це законодавчий акт Варшавського вального сейму 1638 р., який містить норми про правовий і політичний устрій та військово-організаційні засади Війська Запорозького²⁵.

25 Сас П.М. ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО 1638. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2010. 728 с.: іл..
URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ordynatsiia_Vijska_1638

Тема 4
ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ
ДОБИ (XVII – XVIII ст.)

4.1. Зборівський трактат або Зборівський договір 1649 р.

Надважливий документ з історії українського козацького державотворення²⁶.

²⁶ УКРАЇНЬСЬКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА. ПЕРЕКЛАДИ ТЕКСТІВ XVI—XVII ст. [Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. К., 2001. Т. 2, Т.3.]

4.2. Білоцерківський трактат із Річчю Посполитою

Ще один важливий документ з історії українського козацького державотворення²⁷.

^{27 27} Там само.

4.3. Звернення гетьмана Богдана Хмельницького до царя Олексія Михайловича щодо підтвердження Прав і Привілеїв українського народу (1654 р., лютого 17/27)

У документі міститься перелік прав і вольностей Війська Запорозького²⁸.

²⁸ Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с.

4.4. Статті Богдана Хмельницького (21 березня 1654 року)

Статті є комплексом документів, що регулювали питання політичного і правового становища Гетьманщини (Війська Запорозького) в межах протекторату Московського царства після Переяславської ради²⁹

²⁹ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 175-179.

4.5. Указ Петра I про утворення Малоросійської Колегії (16 травня 1722 року)

Документ, що підкреслює тенденцію до згортання української автономії і втручання у внутрішні справи Гетьманщини московської влади³⁰

³⁰ Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 119 – 120

4.6. Указ Катерини II про ліквідацію Гетьманства та утворення Малоросійської Колегії (10 листопада 1764 року)

Ще один документ, що вказує на політику московського царату на ліквідацію української державності³¹

³¹ Там само. С. 120 – 121

4.7. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.)

Неофіційна збірка норм права, що діяли на Лівобережній Україні та містила норми адміністративного, цивільного, кримінального, процесуального права³².

32 Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського; упоряд. К. А. Вислобоков ; відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко. Київ: [б.в.], 1997. 547 с.

4.8. Договори і постанови прав і свобод військових між ясновельможним його милості паном Пилипом Орликом, новообраним Гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же військом запорізьким з повною згодою з обох сторін затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж ясновельможного гетьмана, підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового

Один з найвидатніших актів з історії українського конституційного права. Це договори, укладені

1710

33 Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_003#TextДокумент розміщено на сайті Верховної Ради України

4.9. Уривок з Маніфесту Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі (3 серпня 1775 р.)

Показовий документ про вороже ставлення російської влади до українських республіканських та демократичних ідей і вольностей. Повчальний для наступних поколінь українців³⁴

³⁴ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 231 – 233.

4.10. Указ Катерини II про остаточне закріпачення селян на Лівобережній і Слобідській Україні (3 травня 1783 р.)

Документ, що став символічним в контексті остаточного покріпачення населення вільної козацької держави³⁵.

³⁵ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 233.

Тема 5
ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ
(КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ ст.).
РЕВОЛЮЦІЯ ТА СПРОБИ ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1917 – 1920 рр.)

5.1. Іменний Указ імператора Павла І «Про відновлення у Малоросії правління і судочинства відповідно до тамошніх прав і колишніх обрядів» (1796 р., 30 листопада)

Документ містить інформацію про судочинство на території новоприєднаних до складу Російської імперії українських земель³⁶.

³⁶ Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с

5.2. Зібрання Малоросійських прав 1807 р.

Зібрання цивільних законів, які діяли на українських землях Лівобережної України у складі Російської імперії і були залишком автономістського минулого Гетьманщини³⁷.

³⁷Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 263 – 277

5.3. Звід Законів цивільних

Важлива збірка норм російського імперського права, що визначали права і обов'язки населення у сфері сімейного права, цивільного права та ін.³⁸

³⁸ Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб./А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко та ін. К.: Юрінком інтер, 2003. 656 с. С. 245 – 249

5.4. Маніфест про звільнення селян (19 лютого 1861 р.)

Важливий нормативно-правовий акт, що передбачав звільнення кріпосних селян із кріпосної залежності, що тягнуло за собою набуття селянами правоздатності і статусу як державних селян³⁹.

³⁹Там само. С. 249 – 251

5.5. Загальні Положення про селян, що вийшли з кріпосної залежності (1861 р., 19 лютого)

Нормативно-правовий акт містить роз'яснення, які, власне, права і свободи отримали в минулому вже кріпосні селяни⁴⁰.

⁴⁰Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 291 – 295

5.6. Валуєвський циркуляр про заборону української мови (1863 р.)

Циркуляр є свідченням дискримінаційної репресивної політики російського царату на придушення розвитку української культури і мови⁴¹.

⁴¹ Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб./А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко та ін. К.: Юрінком інтер, 2003. 656 с. С. 257.

5.7. Заснування судових установ (20 листопада 1864 р.)

Історичний нормативно-правовий акт містить положення про підвалини судової реформи 1860-х рр. в Російській імперії. Закон визначав основи нової системи судоустрою⁴².

42 Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 140 – 148.

5.8. Статут кримінального судочинства (20 листопада 1864 року)

Кодифікований акт російського імперського законодавства визначав підвалини кримінального процесу та судочинства в Російській імперії. Містив достатньо прогресивні норми кримінального процесу європейських практик⁴³.

⁴³ Там само. С. 149 – 157.

5.9. Положення про земські установи

Історичний документ містить норми про реформу місцевого самоврядування та порядок виборів до земських установ⁴⁴

⁴⁴ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 303 – 306.

5.10. Конституційні закони в Австро-Угорській імперії 1867 р.

Серія конституційних актів в Австро-Угорській імперії, що визначали основні права і свободи підданих, основи здійснення виконавчої влади, судоустрою⁴⁵.

⁴⁵ Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. /А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко та ін. К.: Юрінком інтер, 2003. 656 с. С. 267 – 279.

5.11. Австрійський Цивільний Процесуальний Кодекс 1895 р.

Один з найкращих правових пам'яток у Європі в питанні цивільного процесу. Дієв на території України, які були включені до складу Австро-Угорської імперії⁴⁶.

⁴⁶ Там само. С. 280 – 291.

5.12. I Універсал Української Центральної Ради

Важливий історичний документ в контексті боротьби українців за свою культурну та державну автономію після падіння царату російського⁴⁷.

⁴⁷ (I) Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього. Київ, року 1917, місяця червня числа 10. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://static.rada.gov.ua/NEWSAJT/site/const/universal-1.html>.

5.13. II Універсал Української Центральної Ради

Документ, що став наслідком домовленостей Центральної Ради і Тимчасового уряду Росії і визначав автономістські права українських державних інституцій⁴⁸

⁴⁸ Універсал Української Центральної Ради (II). // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-17#Text>.

5.14. III Універсал Української Центральної Ради

Цей документ проголошував Українську Народну Республіку⁴⁹.

⁴⁹ Універсал Української Центральної Ради (III). Прийняття від 07.11.1917. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17#Text>.

5.15. IV Універсал Української Центральної Ради

Документ, що проголошував незалежність УНР⁵⁰.

⁵⁰ Універсал Української Центральної Ради (IV). Прийняття від 09.01.1918. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text>

5.16. Конституція Української Народної республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)

Хоча і була прийнята в останній день існування УНР, Конституція є величезним надбанням української державно-правової думки та історичним документом, оскільки це перша «класична» конституція на наших землях, яка увібрала усі найкращі та прогресивні ліберально-демократичні напрацювання конституціоналістів світу. Проголошувала рівність громадян, основні їх права, демократичні принципи тощо⁵¹.

⁵¹ Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) Прийняття від 29.04.1918. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

5.17. Збірники нормативно-правових актів Української Держави Павла Скоропадського

За часів Української Держави П. Скоропадського була побудована на авторитарних засадах ефективна державність. Нормативно-правові акти цього періоду засвідчують основні засади побудови нових державних органів влади⁵².

⁵²⁵² Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 174 – 182

5.18. Збірник нормативно-правових актів УНР доби Директорії

У зазначений період Директорія УНР прийшла на зміну владі П. Скоропадського, але, на жаль, не змогла впоратися з більшовицькою загрозою. За посиланням на джерело знаходяться історичні документи цього періоду відродження національної української державності⁵³.

⁵³ Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 460 – 483

5.19. Збірник нормативно-правових актів ЗУНР

ЗУНР, на жаль, як і УНР, не змогла втримати здобутки власної державної незалежності, але за цей час усе ж таки сформувала достатньо потужну власну нормативно-правову базу для регулювання суспільних відносин⁵⁴. У цій збірці документів представлені акти щодо проголошення ЗУНР та історичні документи, із цим пов'язані.

⁵⁴ Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Том 1. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. 596 с.

5.20. Продовження збірника нормативно-правових актів ЗУНР

У зазначеній збірці наведені історичні нормативно-правові документи ЗУНР⁵⁵.

⁵⁵ Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Том 2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. 728 с.

Тема 6
УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.
ДЕРЖАВА І ПРАВО УРСР У 1941 – 1991 РР.

**6.1. Збірник джерел з історії українських земель
у складі Радянського Союзу**

Подаємо посилання на збірник джерел з радянських часів, коли український народ опинився під владою тоталітарного Радянського Союзу і зазнав страху репресій, геноциду, воєнних злочинів та багато іншого⁵⁶.

⁵⁶ Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб./А.С.Чайковський, О.Л. Копиленко, та інші. К.: Юрінком інтер, 2003. С. 368 – 608.

Тема 7 РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі розвитку української державності у світлі повномасштабної збройної агресії росіян щодо України та скоєнням ними багатьох воєнних злочинів ми звернемо увагу на українське законодавство та міжнародні акти, ратифіковані в Україні, які регулюють питання міжнародного гуманітарного права щодо воєнних злочинів, геноциду, прав і обов'язків держави окупанта, щодо прав і обов'язків внутрішньо переміщених осіб.

7.1. Конституція України

У Конституції України ми наголошуємо акцентувати Вашу увагу на дії правового режиму воєнного стану, а саме на ст. 64 Конституції України, де є перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України⁵⁷.

⁵⁷ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

7.2. Закон України «Про основи національного спротиву»

У Законі визначені основні засади, що передбачають дії української держави та нашого суспільства на випадок збройної агресії в наш бік. На особливу увагу заслуговують норми щодо діяльності територіальної оборони, яка зіграла надважливу роль у захисті України під час повномасштабної агресії росіян⁵⁸.

⁵⁸ Про основи національного спротиву. Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

7.3. Закон України «Про національну безпеку України»

Містить основні положення про діяльність сектору безпеки і оборони в разі загрози нашій державності⁵⁹.

⁵⁹ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06. 2018 № 2469-VIII. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

7.4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»

Визначає основні положення щодо правового режиму воєнного стану, його основні завдання, повноваження органів державної влади під час дії правового режиму воєнного стану, про обмеження прав громадян, про обов'язки громадян тощо⁶⁰.

⁶⁰ Про правовий режим воєнного стану. Закон України 12.05. 2015 № 389-VIII. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

7.5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

Документ, що регулює питання прав та обов'язків та пільг, передбачених внутрішньо переміщеним особам, категоріям населення, що підпадають під такий статус⁶¹.

⁶¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10. 2014 № 1706-VII. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

7.6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни

Ця Женевська Конвенція містить основні положення про права цивільного населення під час війни а також зобов'язання країни-окупанта щодо дотримання прав і свобод населення, що перебуває на окупованій території. Досліджуючи цю Конвенцію, можна побачити, які злочини вчиняють росіяни на окупованих територіях відповідно до норм міжнародного права⁶².

⁶² Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Від 12 серпня 1949 року. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

7.6. Римський статут Міжнародного Кримінального суду

Документ, ратифікований Україною, містить норми про воєнні злочини, про ознаки геноциду та про злочини проти людяності. Чудова ілюстрація того, що росіяни порушили майже всі норми цього Статуту⁶³.

⁶³ Римський статут міжнародного кримінального суду// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

ЛІТЕРАТУРА

1. (I) Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього. Київ, року 1917, місяця червня числа 10. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://static.rada.gov.ua/NEWSAJT/site/const/universal-1.html>
2. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_003#Text
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Від 12 серпня 1949 року.// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Том 2. Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. 728 с.
5. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Документи і матеріали. Том 1. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. 596 с.
6. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013 892с.
7. Історичне джерелознавство: Підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. К.: Либідь, 2002. 488 с.
8. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / М. Ю. Бурдін, Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. С. 460–483.
9. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І.А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 174–182.
10. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України напряму підготовки 6.030202 «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 140–148.
11. Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ. : Наук, думка, 2013.1056 с.
12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР

// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

13. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) Прийняття від 29.04.1918. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

14. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144. (На основі тексту Архівної комісії АН СРСР, №240, Новгородський 1-й літопис XV ст.)]

15. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. К.: Рад. письменник, 1990. 558 с.

16. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського; упоряд. К. А. Вислобоков; відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко. Київ: [б.в.], 1997. 547 с.

17. Присяга херсонеситів на вірність полісу та демократичному ладу Херсонеса з викладом ідеалів громадянського служіння демократичній державі (Херсонес, початок III ст. до н.е.). URL: <https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/hersones.php>

18. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.б. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

19. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

20. Про основи національного спротиву. Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

21. Про правовий режим воєнного стану. Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

22. Римський статут міжнародного кримінального суду. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

23. Сас П.М. Ординація Війська Запорозького 1638. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2010. 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ordynatsiia_Vijska_1638

24. Сустретов А., Цигульський С. Правові акти як джерело вивчення історії грошового обігу. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. 2023. №.63. С. 99–105.

25. Толочко О.П. Статути церковні . URL:

http://www.history.org.ua/?termin=Statuty_tserkovni

26. Універсал Української Центральної Ради (IV). Прийняття від 09.01.1918. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text>

27. Універсал Української Центральної Ради (II). // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-17#Text>

28. Універсал Української Центральної Ради (III). Прийняття від 07.11.1917. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17#Text>

29. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / А.С.Чайковський, О.Л. Копиленко, та інші. К.: Юрінком інтер, 2003. 656 с

30. Юшков. С.В. Руська правда: Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков ; Українська академія наук. Ін-т історії матеріальної культури. Київ : Видавництво Української академії наук, 1935.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Хрестоматія

УПОРЯДНИКИ:

*доктор юридичних наук, професор Л. М. Добробог
кандидат історичних наук С. М. Цигульський*

Редактор, оригінал-макет –
А. В. Самотуга

Підп. до друку 07.11.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 4,01. Обл.-вид. арк. 4,31. Зам. № 23/24-нп

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024